

Љиљана Станков

Висока школа струковних студија за васпитаче
Шабац

УДК 271.222(497.11)-462 Ацић А.

271.2-788-055.2:929 Ацић А.

364.4:929 Ацић А.

СВЕТИ ПОСАО, СА ПУНО ЉУБАВИ И ДУШЕ – ДОБРОТВОРНИ РАД НАДЕЖДЕ АЦИЋ У БЕОГРАДУ И БИТОЉУ

Апстракт: Осветљавајући добротворни рад Надежде Ацић у Родољубиво-просветном друштву „Мајка Јевросима” у Београду и Дечјем склоништу Св. Николе „Богдај” у Битољу, тридесетих година прошлог века, у тексту је дат и приказ организације државне дечје заштите у периоду између два светска рата. Овај систем је у пракси испољавао низ слабости, а хуманитарним друштвима је било препуштено да поднесу највећи део терета. Велики број чланова ових друштава је својим пожртвованим радом ублажавао недостатке читавог система. Добротворни рад Надежде Ацић је по много чему посебан и јединствен. Руковођена љубављу према ближњима а строга и захтевна према себи, одбацила је материјално благостање као терет који је спуштава и у потпуности се посветила помагању другима, првенствено деци.

Кључне речи: добротворни рад, заштита деце и омладине, обданишта, дечја склоништа, дечја хранилишта.

Увод

Надежда и њен старији брат, Милован, имали су несвакидашње искуство одрастања у кући на имању Мушке учитељске школе у Јагодини. Ову јединствену, интернатски уређену школу организовао је њихов отац Сретен Ацић, који је био управитељ. Одгајани у породици у којој су родитељи, Сретен и Милева, са пуно љубави васпитавали своју децу, они су остали у сећању бројних генерација ђака по томе што су умели да створе срдачан однос и пријатељску атмосферу. Жеља родитеља да им се деца што пре осамостале и спреме за сопствене животне путеве утицала је да Милована, по завршетку основне школе, упишу у Учитељску школу у Неготину, а Надежду упуте на школовање најпре у Београд а затим у школски завод у Турну-Северину. За време Првог светског рата, Милован је са својим вршњацима, питомцима

Надежда Ацић са другарицама у Врњцима, 1923. На слици, горе: Надежда Ацић, Десанка Максимовић и Марија Зернов; доле: Анка Поповић Стижанин и Ангелина Шишмановић

Учитељске школе и гимназијалцима, кренуо са српском војском у повлачењу али се никада није вратио кући. Ова породична трагедија је оставила неизбрисив траг на родитеље и сестру. Надежда је, по завршетку Школе за примену декоративне уметности у Београду, 1930. године, најпре радила као наставница у женским занатским школама у Београду. Познанство са руском породицом Зернов у емиграцији, Руско-српски кружок и рад руских монахиња у манастиру Хопово обликовали су је на њеном даљем животном путу. Упокојење мајке, 1932. године, а затим оца, 1933. године, значило је промену у њеном животу, који је од тада посветила бризи о другима.

Богато духовно наслеђе које је примила од својих родитеља руководило ју је у пружању помоћи онима којима је помоћ била неопходна и који су били највише угрожени – најмлађима. Одбацујући материјално благостање као терет који је спутава, смисао свог постојања је налазила у добротворном раду, а водила ју је љубав коју је осећала према ближњима, супротстављајући се тешкоћама, немаштини, умору, болести... Шта је значило бавити се хуманитарним радом, тих тридесетих година прошлог века, како се одвијао тај рад, у каквим условима?

Надежда Ацић са сестром од ујака Јелицом Поповић, Београд, око 1925.

Оснивање и улога Државног одељења за заштиту деце и младежи

У новооснованој Краљевини (Краљевству) Срба, Хрвата и Словенаца тек је требало организовати државну децју заштиту. На иницијативу др Милоша Ђ. Поповића¹, 1919. године је основано Државно одељење за заштиту деце, а њему је било поверено да буде први начелник тог одељења и покуша са спровођењем организације заштите у целој земљи. Исте године су прописани *Правилник о уређењу Одељења за заштити деце и младежи* и *Пословник Државне заштите деце и младежи*.²

¹ Др Милош Ђ. Поповић (1876–1954), лекар, оснивач Савеза трезвене младежи (1907), Савеза извидника и планинки (1911), Друштва за заштиту (југословенске) деце у Водену код Солуна (1916).

² На основу Уредбе о Оснивању Државног одељења за заштиту деце (*Социјални прейорођај*, 1921, бр. 6–7, стр. 151), прописани су Правилник о уређењу Одељења за заштиту деце и младежи и Пословник Државне заштите деце и младежи (*Социјални прейорођај*, 1921, бр. 6–7, стр. 151–156). На основу ових прописа сачињен је Опис установа и упутства за сараднике, који је упућен свим органима Државне заштите деце и младежи (*Народни йогмладак*, 1921, св. 2, стр. 98–105).

У саставу Државне заштите били су Одељење и његови подручни органи: обласне,³ окружне и месне државне заштите, састављене од представника политичких, судских, санитарских, привредних, школских, црквених и месне општинске власти. У састав Државне заштите улазиле су и установе које се баве дечјом заштитом и повереници.

Начини збрињавања деце били су: смештај у хранитељске породице, домови за незбринуту децу, који су могли да буду општи, нарочити заводи (за децу којој је било потребно лечење, нарочита нега и васпитање) и дечје насеобине, а као вид помоћи радничкој деци – забавишта, обданишта, трпезе, дечји вртови и дечје станице.

Опис установа и упутства за сараднике упућени су свим органима Државне заштите деце и младежи и објављени у часопису *Народни њодмладак*⁴, а имали су задатак да дају објашњења како онима који се непосредно укључују у рад на дечјој заштити, тако и онима који надгледају и контролишу њихов рад.⁵

Први Закон о заштити деце и младежи донет је 28. фебруара 1922. године, међутим, само су нека од решења преузета из до тада важећих прописа. Др Поповић критикује нови закон, који је заменио Уредбу и Правилник, па и оно мало учешћа приватне иницијативе преноси на државне чиновнике „те тиме врши бирократизацију државне заштите, а једну младу установу осуђује да се гуши у архивској прашини” (Поповић 1922: 231–234).

У наредном периоду је дошло до реорганизације Министарства социјалне политике, којом је и само Одељење претрпело измене. Положај државне дечје заштите Слободан Ж. Видаковић је оценио речима „[...] да су се убрзо, као метеори, угасиле државне и обласне и окружне и месне дечје заштите” (Видаковић 1939: 217).

Иако су и даље постојала три типа заштите – отворени (смештај деце у хранитељске породице, дечје колоније), полуотворени (установе које су се бавиле дневним смештајем деце) и затворени (дечји домови) – мрежа ових установа није била развијена, није било довољно стручног особља,

---

³ Предвиђено је постојање следећих обласних државних заштита: у Београду, Нишу, Скопљу, Битољу, Новом Саду, Суботици, Загребу, Љубљани, Сарајеву и Цетињу.

⁴ *Народни њодмладак, Часопис за дечје њишање*, издавач: Друштво за заштиту југословенске деце, уредници Милош Ђ. Поповић и Петар М. Илић. Излазио је у Београду 1921–1923. године. Оснивањем Југословенске уније за заштиту деце (1933), поново је покренут 1935. године и постаје информативни орган Уније, лист за расправљање дечјег питања. Уредници су били др Милош Ђ. Поповић и Слободан Ж. Видаковић. Последњи број, 3–4 (март–април), објављен је 1941. године.

⁵ Опис установа и упутства за сараднике Државне заштите деце и младежи, *Народни њодмладак*, 1921, св. 2, стр. 98–105.

Надежда Ацић (седи прва са леве стране), као наставница Занатске школе дома ученица у Београду, око 1930. У средини је Гита Предић Нушић

финансијска средства за њихово организовање и рад су била недовољна, а надлежности су биле подељене између неколико министарстава. Ниједан тип дечје заштите није могао да остварује своју комплексну улогу, а да у свом раду није зависио од руковођења два или три министарства истовремено: Министарства социјалне политике, Министарства народног здравља (спојени 1929. године), Министарства просвете, Министарства правде. Када се узме у обзир и то да је држава преузела на себе одговорност да пружа заштиту омладини све до 18. године, предвиђени систем је морао да укључи још и Министарство трговине и индустрије. Међутим, систем заштите, постављен на овако широку основу, није успевао да усклади све своје елементе, што је најчешће било предмет критика.

Разматрајући правни положај детета и дечје заштите, др Војислав Младеновић, педагог, некадашњи ђак Сретена Ацића у Мушкој учитељској школи у Јагодини, запажа да „[...] су код нас сви ти односи неодређени, конфузни и застарели” (Младеновић 1923: 347), што се одражава у пракси. У томе види узроке „што и закон и правилник о заштити деце остају најзад само боље или лошије срочени писмени састави” (Исто). И он је један од аутора који критикује „излишну администрацију” и „бирокуратске манире” чији се

рад одвија „за канцеларијским столом” уместо „тамо, где се налази предмет њеног старања – дете” (Исто: 349).

Пошто друштвена брига о деци и омладини, од стране надлежних државних органа, није заузимала место које јој је припадало иако је декларативно истицан њен значај, приватној иницијативи је препуштено да поднесе највећи део терета. Проблеми са којима су се свакодневно сретали они који су се бавили дечјом заштитом били су и здравствено-хигијенска непросвећеност великог дела становништва, недовољна и неквалитетна исхрана, наследне и заразне болести, висок проценат смртности деце и то нарочито на раном узрасту.

Ове околности ипак нису представљале препреку хуманитарним друштвима да настављају своју делатност. Тенденција је била да се рад сарадника своди на добровољни и бесплатни рад, да би се смањили трошкови. Пожртвовани рад чланова хуманитарних друштава делимично је ублажавао слабости и недостатке читавог система дечје заштите.

Дечја заштита „полуотвореног типа” – установе за дневни смештај деце

Делатност хуманитарних друштава била је присутна у већим центрима и градским срединама, највише у Београду, где је био и највећи прилив становништва па су и проблеми социјалне угрожености били више изражени. Миграције становништва из села у град, незапосленост, неповољни стамбени услови, све већи број развода бракова, утицали су на то да сем незаштићене ратне сирочади расте и број ванбрачне, напуштене и социјално занемарене деце.

Дечја обданишта оснивана су од стране хуманитарних друштава по потреби одређеног краја, града или општине, првенствено вођена племени том жељом да заштите децу из оних социјалних слојева који нису могли да им омогуће безбедан боравак у време када су родитељи на послу или, како је то писало у извештајима о социјалној заштити, „склоне децу са улице и спасу их моралне и физичке пропасти” (*Здравље и социјална помоћ у Београду за 1935. и 1936:* 319).

Друштва која су оснивала обданишта обраћала су се Министарству просвете, тражећи дозволу за рад. Испоставило се да нису увек могла да одреде разлику између забавишта и обданишта, као и обавезе особља које је у њима радило. *Законом о народним школама* из 1929. обухваћена су и забавишта, али још увек није постојао пропис којим би био регулисан рад обданишта.

Објашњење министра просвете из 1933. године назначило је у чему су специфичности – забавишта су намењена узрасту деце 4–7 година, а обданишта, склоништа и женске кухиње, као државне просветне установе, намењене су деци сиромашних родитеља, узраста 2–16 година. *Општи Правилник о оснивању, издржавању, уређењу и о раду обданишта и других сличних установа за заштити и васпитање деце* прописан је 31. јануара 1935. године (*Закон о народним школама 12–59*). Задатак обданишта је „да замени деци домаћу кућу и родитељску негу и љубав”, у склоништима добијају потребну заштиту, негу и храну, а у школским кухињама ручак и „евентуално млеко и хлеб пре подне односно поподне” (Чл. 2). О оснивању ових установа и њиховом издржавању старају се општине и приватна друштва. Такође је предвиђена помоћ државе⁶ и бановина.

Обданишта су примала децу на дневни смештај, на обданицу. Груписање деце је према узрасту: 2–4 године, коју негују и чувају дечје неговатељице (сестре нудиље); 4–7 година, са којом се васпитни рад одвија по програму за забавишта; 7–11 година, ученици основне школе; 11–16 година, деца која похађају вишу народну, грађанску или неку средњу школу. Рад са школском децом је првенствено усмерен на пружање помоћи око израде домаћих задатака и савладавања школског градива, рад у радионици, игру, спремање програма за забаве.

Прописано је да организација живота у обданишту треба да буде по угледу на породични дом, почев од уређења простора (моловани зидови, цвеће на прозорима, на зидовима слике које деца воле да гледају).⁷ Организовање свечаности, празновање (славе, рођендани, Божић, Ускрс, долазак пролећа, лета, први снег) се посебно наглашава јер се на тај начин негује „породични карактер живота” у обданишту (Чл. 15). Обданишта морају да одржавају везе и са родитељима, организовањем предавања о здравственој, социјалној и васпитној заштити детета и породице, као и са школом.

Одлуку о оснивању градских обданишта на територији Београда је доносило Поглаварство града Београда. Оснивање и почетак рада захтевали су одобрење Дирекције за социјално и здравствено старање и Школског одбора, а на предлог Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи⁸.

⁶ Отварање обданишта било је у надлежности Административног одсека Одељења за народне школе, према Уредби о уређењу Министарства просвете (1937).

⁷ Просторије у којима борави одојчад морају да имају најмање 8 м³ ваздуха за свако дете (Чл. 25), деца 4–7 година, најмање 6–8 м³ ваздуха (Чл. 26).

⁸ Београдска општина је 1930. године основала Централни уред за заштиту матера, деце и младежи. Делокруг његовог рада је била јавна заштита, пуна или делимична, над свом децом и омладином која у својим породицама нису била довољно заштићена. Шеф Централног уреда је била др Марија Гајић.

Два министарства – Министарство просвете и Министарство социјалне политике и народног здравља су, по потреби, давала сагласност. За рад у обдаништима на територији града Београда, градско поглаварство је прописало Правилник.⁹

У Београду је био највећи број ових установа.¹⁰ Према подацима за период 1935–1937. године, у целој Краљевини је било 59 обданишта и то: 3 јасле за одојчад; 19 обданишта са забавиштем за децу од 4 до 7 година; 7 обданишта за децу 2–15 година и 30 обданишта за школску децу 7–15 година. Међутим, осим овако малог броја установа, ни капацитет није био задовољавајући. Просечно су могла да приме по осамдесеторо деце, што је укупно показивало број од 4720 деце. Статистика је пружала податак да је у исто време било потребе за 700 обданишта и укупан број од 80000 деце (Видаковић 1937: 182–225).

Југословенска унија за заштиту деце 1933–1941.

Испољене слабости државне дечје заштите су утицале да се хуманитарна друштва повежу и 1933. године оснују *Југословенску унију за заштити деце*. На списку оснивача је било 40 друштава и удружења. Чланови Главног одбора Уније били су истакнути појединци који су дугогодишњим радом доказали преданост идеји дечје заштите.¹¹ Поред Главног одбора Уније, постојали

---

⁹ Захтеви који се постављају у односу на просторије у којима бораве одојчад и деца до 4 године су већи (за свако дете је предвиђено да буде 10 м³ ваздуха), а програм рада са децом до поласка у школу је детаљнији него што је то одређено Правилником које је прописало Министарство просвете. Такође, у Чл. 38 се не користи термин „забавиља” као у важећем Програму рада за забавишта, већ „васпитачица”. Правилник за установе полуотворене дечје заштите (Обданишта) Поглаварства града Београда, објављен у: М. Гајић, *Прве бразде на комуналној заштити деце Београда*, 1937.

¹⁰ Средином тридесетих година, у Београду су радила следећа обданишта: Дечја обданишта Фонда за издржавање радничких установа; Дечја обданишта бр. 2 и бр. 3 Друштва за васпитање и заштиту деце; Обданиште Друштва „Мајка Јевросима”; Дечје обданиште Св. Николе на Душановцу; Обданиште Женског хришћанског покрета; Обданиште Св. Андрије у насељу Кнеза Павла; Обданиште Кола српских сестара; Дечје обданиште „Света Тројица”; Обданиште Краљевића Томислава.

¹¹ Прва Правила потписали су Нака (Николе) Спасића, др Матија Амброжич, др Александар Костић, др Милош Ђ. Поповић и Божидар Зечевић. Прва редовна скуштина одржана је 16. децембра 1934. године, на којој је изабрана нова управа. За председника Главног одбора изабран је др Јосип Шиловић, а за потпредседнике Нака Спасић (председница Дома ученица и Друштва „Кнегиња Љубица”), Лепосава Петковић (председница Југословенског женског савеза) и проф. др Матија Амброжић. Главни одбор је имао два секретара и благајника, Надзорни одбор и још 18 чланова.

су бановински и месни одбори. Уочава се да је у организацији Југословенске уније присутна идеја др Милоша Ђ. Поповића о повезаности по административно-територијалном принципу.

Циљ Уније је првенствено био да ради на оснивању друштава за заштиту деце, да доводи у везу постојећа друштва и да координира њихов рад. Поред тога, да проучава методе заштите деце и да настоји да се примене у разним установама и организацијама, да дођу до изражаја у државним законима. Прихвативши начела Женевске декларације¹² као своја, која је требало да спроведе у дело, Унија се укључила и у чланство Међународне уније за помоћ деци у Женеви. Унија је деловала и путем предавања, стручних састака, издавања свог информативног органа *Народни њогмладак*, организовањем манифестације „Дечји дани”.

Југословенска унија се залагала да се у сваком већем месту подигну дечје установе: дечје станице, саветовалишта, породилишта, чувалишта за децу, обданишта за децу сиромашних родитеља, установе за исхрану и лечење болесне деце, дечји диспанзери, болнице, санаторијуми, летовалишта.

Унија је била под покровитељством краља Александра Карађорђевића и почасним председништвом краљице Марије.¹³ По одлуци Главног одбора, 1935. је основан Фонд Краља Александра Карађорђевића I за подизање дечјих установа. Главни одбор је из својих средстава дао почетни улог.¹⁴

Број чланова Уније се наредних година повећавао. После две године, било је 114 редовних и 24 ванредна члана, од тога највећи број (41) на подручју Управе града Београда (*Годишњи извештај*: 128). Крајем 1939. непосредна ратна опасност је утицала да се месни одбори убрзано оснивају и да све већи број организација приступа у чланство. Почетком 1941. Југословенска унија за заштиту деце је имала 314 редовних и 209 ванредних чланова, 509 месних

¹² *Дечја њовеља* која је прочитана на свечаној академији поводом прославе Дечјих дана, 13. маја 1928. године. I Детету се морају створити услови за нормалан телесни и духовни развитак. II Дете гладно мора се нахранити, болесно – неговати, заостало – потпомоћи, заблудело – извести на прави пут, а сироче и напуштено – прихватити и обезбедити. III Детету се мора у случајевима великих несрећа прво помоћи. IV Дете се мора оспособити да се само издржава и заштити од сваког искоришћавања. V Дете се мора васпитати у духу да својим способностима послужи другима.

¹³ Допис Маршалата Двора упућен Канцеларији Њ. В. Краља, поводом молбе за аудијенцију председника и потпредседнице Уније (од 20. марта 1934. год.) да се Њ. В. Краљ примио покровитељства. 26. марта 1934. године (Архив Југославије, фонд 74, фасц. бр. 106, јединица описа бр. 157).

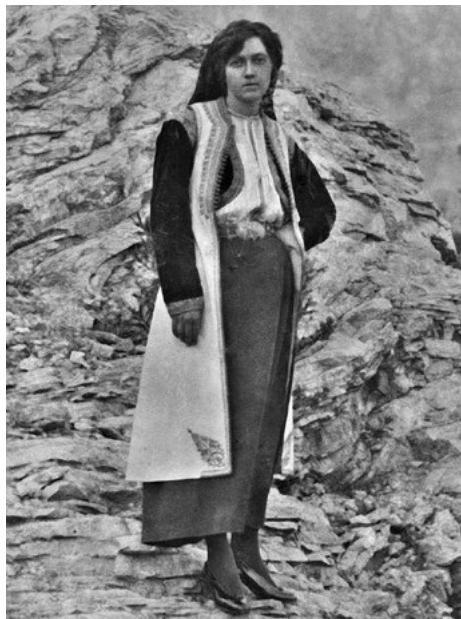
¹⁴ Главни одбор је донео одлуку о оснивању Фонда на својој седници 25. октобра 1934. године и уложио суму од 30000 динара (АЈ, 74-106-157).

одбора и још 6 у оснивању (у Моравској бановини).¹⁵ У последњој свесци *Народної њогмлашка*, за март–април 1941. године, најављено је и одржавање Главне годишње скупштине, за недељу 6. априла 1941. године, али она никада није одржана.

Родољубиво-просветно друштво „Мајка Јевросима”

Родољубиво-просветно друштво „Мајка Јевросима” основано је 1924. године и било је један од оснивача Југословенске уније за заштиту деце. Имало је Српско-француско забавиште (од 1928),¹⁶ Обданиште са забавишном групом (од 1929)¹⁷ и Српско-француску основну школу (од 1930).¹⁸

Према подацима Друштва за 1933. годину, у дому је било 125 деце, од тога у забавишту 35, а остали у обданишту. У основној школи је било 30 деце и 12 у забавишту.¹⁹ Током 1935. године у Дому се хранило 222 деце а

Надежда Ацић у црногорској народној ношњи у Бококорском заливу, око 1925.

¹⁵ Бројно стање чланства 1. јануара 1941. године. *Народни њогмладак*, 1941, св. 3–4, стр. 92.

¹⁶ Напре је било је смештено у Студеничкој улици бр. 11, где је било седиште Друштва и радионица за шивење рубља и одеће сиромашној деци а касније се, као и школа, налазило у Франкопановој улици бр. 19 (данас Ресавска улица).

¹⁷ Налазило се у Поп Стојановој улици бр. 9, а нови дом у Ул. Поп Стојановој бр. 7 подигнут је 1933. од легата и прилога, па је ту смештено и обданиште. У овом објекту се сада налази Вртић „Наша бајка” у саставу Предшколске установе „Звездара”.

¹⁸ У Београду је постојала Француско-српска школа са забавиштем. Разлоге оснивања овог забавишта и школе Управа Друштва је образложила на следећи начин: „Да би паралисали акцију калуђерица које прикупљају нашу имућнију децу у забавиште, основну школу, обданиште и гимназију и васпитавају их у католичком духу ми смо 1928. године отвориле Српско-француско забавиште [...] Године 1930. отворена је код нас и основна школа да се не би нашој деци дала прилика да из нашег Српско-француског забавишта прелазе у њихову основну школу.” (АЈ, 66-478-755).

¹⁹ Извештај Управног одбора Друштва „Мајка Јевросима” поднет редовној скупштини на дан 25. марта 1934. године (АЈ, 66-478-755).

издато је 89600 оброка (*Здравље и социјална помоћ у Београду за 1935. и 1936. годину*: 328).

Крајем 1932. у Београду је основано Српско-енглеско-американско забавиште „Чарлс Дикенс” при Српско-американском институту, које је постојало до 1934/35. године. Тада је, уз одобрење Министарства просвете, продужило рад под управом Друштва „Мајка Јевросима”, које га је сместило у своје просторије и старало се о материјалном издржавању.²⁰

Надежда Ацић је била ангажована у активностима Друштва „Мајка Јевросима” у периоду од 1931. до 1935. године. У Српско-француској школи је радила као наставница примењене дечје уметности и цртања и бавила се добротворним радом. После смрти родитеља, становала је у једној соби у Дому Друштва.²¹ Просторије Друштва налазиле су се у непосредној близини Цркве Покрова Пресвете Богородице, па је Надежда помагала сиромашним породицама на овој парохији, чија су деца, већином, похађала обданиште и забавиште Друштва „Мајка Јевросима”.²² У каквим условима су ове породице живеље и са чиме се Надежда на почетку свог рада сусретала сведоче њене белешке: „Како ми Бог не показа постепено страдања и сиротињу, већ ме поведе и отвори ми најпре овакав јад. Као да ме пита – хоћеш ли, можеш ли? Хоћу, а моћ је милост Твоја.”²³ Стамбени услови су били лоши, деца неухрањена, боловала су од заразних болести, нису имала обућу ни топлу одећу. Требало је набавити лекове, водити их код лекара или сместити у болницу, нахранити, обући, обрадовати поклонима за празнике, новчано помоћи... У радионици Друштва су се шиле ствари за децу, прекрајањем одеће или од материјала добијених на поклон, о чему је Надежда уредно водила белешке – од кога је добијен материјал, шта је ком детету сашивено. У Дому „Мајка Јевросима” су се одвијала и предавања намењена мајкама, а држали су их лекари, учитељи, свештеници. У рукописној заоставштини Надежде Ацић из овог периода остале су и белешке из забавишта. Односе се на то како треба поступати са децом и како им прилазити. Међу њима наилазимо на поуке забавиље Милице Малеташки²⁴, која је три деценије раније, пишући

²⁰ Било је под надзором Основне школе „Цар Урош” јер јој је територијално припадало.

²¹ Смештај је плаћала у виду добровољног прилога, унапред, месечно по 200 динара, а храну онако како јој је одређено, по 15 динара на дан (*Одабрани записи и преписки игуманије Ане Ацић*, стр. 126).

²² Благослов за рад Добротворног друштва „Мајка Јевросима” на парохији Цркве Покрова Пресвете Богородице дао је Њ. С. Патријарх Варнава. Исто, стр. 100.

²³ Исто, стр. 121.

²⁴ Милица Малеташки, рођена Суботин (Чуруг, 1878 – Београд, 1964). Учила је у сомборској препарандији, а затим се у Угарској школовала за забавиљу. Била је удата за Косту, учитеља

Програм рада за забавишта, као литературу користила и дело Надиног оца, професора Ацића, *Основно васпитање I гео.*

У Дневнику срећемо један од бројних примера о томе како се одвијао рад са децом и њиховим породицама. „По жељи г-ђице Даринке Николић, председавајуће Друштва 'Мајка Јевросима', походила сам породицу која је у беди, Софронија Маркова, руског избеглице. Имају шесторо деце [...] Због слабе исхране, деца често оболевају [...] На питање шта им је најпотребније, казала је [мајка] да деца која иду у школу немају обућу и да им је то најважније. Дала сам јој десет динара за прву помоћ. Мада је у великој беди она није нервозна и доста се добро држи. У углу имају икону Спаситељеву.” (*Одабрани записи*: 133)

Надежда Ацић је своју преданост добротворном раду, способност за организацију, искуство и стручност (у Женеви је завршила течај за социјални рад) развијала наредних година у Битољу.

Надежда Ацић као искушеница и васпитачица Дечијег хранилишта „Богдај” у Битољу, око 1935. У позадини се види бунар свете воде посвећен Св. Николи.

Дечје склониште Св. Николе „Богдај” у Битољу

Потреба да се помогне сиромашној, гладној и напуштеној деци у Битољу довела је до отварања Дечјег склоништа Св. Николе „Богдај”. Владика Николај Велимировић је купио једну напуштену турску кућу и позвао Надежду Ацић, која се у то време, 1935. године, бавила хуманитарним радом у Београду.

и педагошког писца. По смрти супруга, после Првог светског рата, прешла је у Београд где је радила у Државном забавишту при Држ. нар. школи „Свети Сава”. Њен Програм рада за српска вериосповедна забавишта је у наставцима објављен током 1904. и 1905. године у листу *Школски одјек*, који је излазио у Новом Саду.

Дневник вођен од самог позива за долазак у Битољ прати свакодневне напоре на организовању ове установе. У свом писму упућеном владици Николају 25. новембра 1935. године обавештава га како се одвијају припреме за отварање Склоништа. Мада није било ни дрва, ни хране, ни судова, надали су се да ће кућа ускоро оживети и прихватити децу. Као охрабрујућу вест јавља да јој је тога дана стигло саопштење Југословенске уније за заштиту деце да је одређено 3.000 динара из Фонда Краља Александра I као помоћ (*Одабрани зајиси*: 228).

Дечје склониште је отворено 1. децембра 1935. године. Прво пријављено дете био је дечак Никола. Крајем децембра је већ било тридесет троје деце. Иако је у званичном називу установе стајало да је то дечје склониште, јер је у складу са тадашњим прописима испуњавало ту улогу, сви су га, по жељи Владике, звали „Хранилиште”.²⁵ Имали су и своју химну, коју је за њих саставио њихов Деда Владика, како су га деца ословљавала.²⁶

У извештају о раду Југословенске уније за заштиту деце за 1935/36. наведен је списак 23 нова члана Уније, а међу њима је било и Дечје склониште у Битољу (*Годишњи извештај за 1935/36*: 232). У Дечјем склоништу је наредних година број деце растао. Већ после две године рада, било их је стотину, обе вероисповести, хришћанске и муслиманске. Првенство су при пријему имала деца без оба родитеља. Већину су чинили ученици основне школе, а затим предшколског узраста и занатски шегрти. Нада Ацић је сматрала да би доцније требало отворити и дечји интернат, али је Владика мислио да је потребније нахранити што већи број битолске деце и збринути их током дана. Иако је почетак рада био у условима крајњег сиромаштва,²⁷ то их није омело да предано наставе своју делатност.

Најпре је требало преуредити простор и прилагодити га смештају деце и особља. То је значило да треба порушити зидове у кући да би се добио простор за трпезарију, озидати пећи да било топлије, направити нове прозоре, окречити, направити дрвени намештај, клупе и столове... Недостатак намештаја и потребне опреме је био изазов да заједничким радом опреме Хранилиште – дечаци су помагали мајсторима да направе намештај, једноставне клупе и столове, девојчице су учествовале у шивењу одеће за штићенике, столњака, завеса, а старије су везле.

²⁵ Овај назив је Нада Ацић користила и за обданишта, што се сазнаје из преписке са обдаништем Друштва „Мајка Јевросима”.

²⁶ Химна „Богдаја”, забелешке Надежде Ацић, 24. децембар 1935. године. Исто, стр. 162.

²⁷ „2. децембар 1935. Први ручак куван позајмили смо астал стојећи око стола ручали. Сутрадан – прва клупа. – *Одабрани зајиси и ирејиска игуманије Ане Ацић*, стр. 226–227.

О томе како би требало да изгледа простор, двориште, па до таквих детаља од ког материјала треба набавити посуђе, била су питања којима се Владика бавио и увек прво о томе разговарао са „сестра Надом”. Купљена су још два имања у непосредном окружењу да би се добио простор за двориште, у коме су биле леје са цвећем и део за игру. Жеља Владике је била да се деца неговањем цвећа навикавају на обавезе, а и простор би био оплемењен, јер су у њему проводили већи део дана. О посуђу је такође бринуо – посуде земљане, а кашике најбоље су дрвене. „Кашика или сребрна или дрвена да буде. Друго све мени није сигурно...”²⁸

У дежурствима, која су трајала две седмице, увек су учествовала по два детета али се нису у исто време смењивала. Сестра Нада је то организовала на следећи начин: свако дете је прве седмице дежурства било помоћник свом другу, а следеће седмице је „уводило у посао” новог дежурног пара. Тако је свако добио прилику да буде помоћник који слуша и учи и организатор који руководи. Дежурства су била по следећем распореду: по две девојчице за цркву, по две за кујну, две за трпезу и два дечака за трпезу.²⁹

Деца су гајила цвеће у врту, помагала у башти и воћњаку, школска деца су се припремала за наставу. Организовани су излети у околину, лети су их водили на купање у оближњој реци (наизменично – једног дана дечаке, а другог девојчице).

О садржају рада са децом Владика се увек интересовао. Деца су, сходно узрасту, учила молитве. Плашећи се да муслиманска деца не буду запостављена, предлагао је да деца уче песмице о природи. Уз препоруку сестра Нади да бира само најбоље, прихватио је да уче и песме Јове Јовановића Змаја. Муслиманску децу су на велике муслиманске празнике водили у џамију. Сестре које су помагале Нади Аџић одводиле су их до џамије, а унутра их је уводио један од мушкараца који је помагао у „Богдају”.

Режим исхране био је монашки и није се јело месо. Објашњавајући начин исхране у Хранилишту, Надежда Аџић је у свом дневнику закључила да је исхрана становништва у Битољу била толико оскудна да су месо и иначе ретко кад имали на својој породичној трпези. Храна се припремала на уљу, а не на свињској масти. И то је било прилагођено исхрани све деце, да не би муслиманска била у нечему ускраћена. Јели су рибу, млеко (Нада је купила козу за „слабуњаву” децу), млечне производе, поврће из своје баште и воће из свог воћњака, јаја (имали су и своју живину). Иако месо није било коришћено у самом Хранилишту, кад год су га добијали од својих

---

²⁸ Исто, 176.

²⁹ Исто, 198.

дародаваца, деци су паковали да га носе кући или би га поделили најсиромашнијим породицама у Битољу. Сестра Нада је била укључена и у рад сестринства при Храму Св. Благовештења у Битољу, обилазила је сиромашне и болесне и помагала им. Жеља владике Николаја је била да се деца у „Богдају” уче милосрђу, да саосећају са ближњима, да знају да деле са другима оно што имају. Деци је сестра Нада правила пакете, углавном хране, коју су она делила у свом комшилуку, старим особама без материјалних прихода и болеснима. У Хранилишту је било и деце са телесним сметњама и тешкоћама у развоју, али су сви налазили места у овој заједници.

Када је недостатак новца, прибора или хране претио да ће Хранилиште морати да прекине рад, стизала су средства и поклони дародаваца. Највећа помоћ је стигла од Југословенске уније за заштиту деце, из Фонда Краља Александра I, како је то у извештају забележено, „у најкритичнијим тренуцима”. Сем прилога послатог када је започињао рад Дечјег склоништа, помоћ је упућена кад се број деце, после годину дана рада, знатно увећао, а трећи пут „када се стало због недовољних средстава са довршавањем трпезарије и кујне”.³⁰ Помоћ је стигла и од патријарха Варнаве приликом његове посете Битољу, од Министарства просвете, Министарства социјалне политике и народног здравља, Жичке епархије.

Средина је повољно прихватила рад Хранилишта. Помагали су и дародавци из Битоља, који су у појединим случајевима желели да остану анонимни. Дешавало се да у двориште, преко ноћи, оставе потребан прибор за јело или друго што је тада било потребно. Рођаци и сарадници Надежде Ацић слали су помоћ из Београда. Тако је у Дневнику детаљно забележено шта су од одеће послала деца из Подмлатка Црвеног крста при Основној школи Краља Александра из Београда, затим донације Руже Поповић (Надине ујне, чланице Друштва „Српска мајка”) и Јелене Најдановић (пријатељице, чланице Друштва „Мајка Јевросима”), тканине из фабрике Ристића, из Ниша (Надиних кумова)... Упорност особља у Хранилишту доприносила је да се пронађу и нови дародавци, посебно када се приближавао неки хришћански празник, па је требало направити поклоне деци.

У Битољу је постојао француски интернат католичких сестара, у коме су била смештена и сиромашна деца православне вере. Хранилиште „Богдај” је настојало да добије средства и обезбеди смештај и тој деци, па је најпре прихваћено осам девојака из француског интерната, а Министарство просвете

³⁰ Први износ је био од 3000 динара, а друга два по 2000 динара. Извештај двогодишњег рада Дечјег склоништа Св. Николе „Богдај” у Битољу који је Надежда Ацић приложила донаторима – Југословенској унији за заштиту деце, Битољ. 26. новембар 1937. (Исто, стр. 245–247). Извештај је објављен у часопису *Народни њогмладак*, 1938, св. 1–2, стр. 119–120.

је 1940. дозволило значајна средства за проширење смештаја.³¹

Дечје склониште Св. Николе „Богдај” је у окупираном Битољу морало да престане са радом. По благослову владике жичког Николаја, половином 1941. године Надежда Ацић креће са сестрама за Србију, где оснива Дечје склониште Св. Николе при цркви у Трстенику 5. јануара 1942. године. Рад је започет и раније, крајем 1941. године, после масовног стрељања у Краљеву. Ова дечја установа је, за разлику од претходне, била интернатског типа. У њој су била смештена деца без родитеља, која је нису заборавила када су одрасла и са којом је Надежда одржавала везу и по одласку у манастир. Њене духовне сестре које су помагале у Склоништу и једна од девојчица следиле су је и на монашком путу.

Проучавајући делатност хуманитарних друштава на плану дечје заштите, двадесетих и тридесетих година прошлог века, можемо да се упознамо са бројним примерима пожртвованог рада њихових чланова, али рад Надежде Ацић је јединствен пример. Упркос крхкој физичкој конституцији и нежном здрављу, није себе штедела физичких напора. Потпуно себе посветити другима за њу је значило распродати наслеђену непокретну имовину да би се новац уложио у рад установа за дечју заштиту и сва своја новчана примања користити да би се помагало сиромашнима и „невољнима”. Изнад свега, увек са духовном радосћу прилазити сваком послу, што је и оне који су били у њеној близини подстицало на добротворни рад.

---

³¹ Одлука министра просвете Божидара Максимовића о додели 8000 динара (од тражених 10 000) на име помоћи деци, од 22. фебруара 1940. године (АЈ, 66-225-473). Главна контрола је одобрила исплату 5. априла 1940. год; допис упућен из Општег одељења, рачуноводству Министарства просвете, 7. јуна 1940. године, а 12. јуна је уследила наредба за исплату (АЈ, 66-556-864). У Извештају Југословенске уније за заштиту деце постоји податак да је исте године Дечјем хранилишту послата и помоћ из Фонда Краља Александра I у износу од 3000 динара (*Народни погмладак*, 1941, св. 3–4, стр. 102). Пошто у списима Надежде Ацић нисмо нашли податак о томе, не можемо поуздано да тврдимо да ли је тај новац и стигао.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

Архив Југославије

Фонд Министарства просвете – 66

Фонд Двора Краљевине Југославије – 74

Штампана грађа

Видаковић (1937): Слободан Ж. Видаковић, Комунална заштита деце, *Народни њогмладак*, св. 3–4, 182–225.

Видаковић (1939): Слободан Ж. Видаковић, Заштита деце у Југославији (од 1918. до 1938), у: Милић Р. Мајсторовић (ур.), *Педагошка Југославија 1918–1938*, Педагошка библиотека, св. 9, Београд: Југословенско учитељско удружење, 216–246.

Гајић (1937): Марија Гајић, *Прве бразде на комуналној заштити деце Београда*, Београд: Књижара С. Б. Цвијановић.

Годишњи извештај (1935): Годишњи извештај Главног одбора Југословенске уније за заштиту деце за време од 1. децембра 1934. године до 1. новембра 1935. године, *Народни њогмладак*, св. 3–4, 125–135.

Годишњи извештај (1936): Годишњи извештај Главног одбора Југословенске уније за заштиту деце за год. 1935/36, *Народни њогмладак*, св. 3–4, 229–242.

Дечја повеља, *Народни њогмладак*, 1940, св. 5, стр. 206–208.

Закон о заштити деце и младежи, *Службене новине Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, 1922, бр. 161, 1–4.

Закон о народним школама. Са свима уредбама, правилима и правилницима за њихово извршавање. Друго издање, *Збирка закона њрошумачених судском и административном њраксом*, издаје др Гојко Никетић, св. 158, Београд: Издавачко и књижарско предузеће „Геца Кон А. Д.“, 1935.

Здравље и социјална њомоћ у Београду за 1929. њодину, Београд: Библиотека Општине града Београда, св. 13, 1935.

Здравље и социјална њомоћ у Београду за 1935. и 1936. њодину, Симић, Т. (ур.), Београд: Дирекција за здравствено и социјално старање општине београдске, 1937.

Лазаревић (1927): Васа Лазаревић, *Социјално старање у Београдској оишћини*, Београд.

Младеновић (1923): Војислав Младеновић, Дечје питање, *Социјални њрејорођај*, Службени орган Министарства социјалне политике, год. III, бр. 6, 341–350.

Одабрани записи (2003): *Одабрани записи и њрејиска ићуманије Ане Аџић. Пућ ођ њризива до Божијеј ућоднишћива*, приређивачи Сестринство Манастира Враћевшница и Оливер Ђорђевић, Библиотека „Свети Ђорђе“, Манастир Враћевшница, Горњи Милановац.

Љиљана Станков, Свети посао, са пуно љубави и душе – добротворни рад Надежде Аџић...

- Опис установа и упутства за сараднике Државне заштите деце и младежи, *Народни њодмладак*, 1921, св. 2, 98–105.
- Поповић (1922): Милош Ђ. Поповић, Заштита деце – припрема за решавање социјалних питања, *Нова Европа*, књ. IV, бр. 8, 231–234.
- Пословник Државне заштите деце и младежи од 1. октобра 1919. године, *Социјални њрејорођај*, 1921, бр. 6–7, 153–156.
- Правилник о уређењу Одељења за заштиту деце и младежи од 1. октобра 1919. године, *Социјални њрејорођај*, 1921, бр. 6–7, 151–153.
- Резолуција примљена на Првом конгресу Југословенске уније за заштиту деце у Београду, 30. новембра 1935. године, *Народни њодмладак*, 1940, св. 5, 206–208.
- Уредба о оснивању Државног одељења за заштиту деце и младежи од 5. фебруара 1919. године, *Социјални њрејорођај*, 1921, бр. 6–7, 151

Ljiljana Stankov

Preschool Teacher Training College
Šabac

SACRED VOCATION, FILLED WITH LOVE AND PASSION – NADEŽDA ADŽIĆ'S CHARITABLE WORK IN BELGRADE AND BITOLJ

Summary: The paper deals with charitable work of Nadežda Adžić at the Patriotic-educational society “Majka Jevrosima” in Belgrade and the Children’s shelter “St. Nicolas Bogdaj” in Bitolj, during the 1930s. A brief outline of the system of governmental child protective services between the two world wars is given as well. The system was characterised by a series of weaknesses – there was no coordination between the key elements, government funding could not cover the costs of the services and the jurisdiction was divided between several ministries. Therefore, charitable societies were obliged to manage by themselves. They were facing a number of difficulties and problems – the population was living in poor sanitary conditions, there was a constant lack of food resulting in illness and a high mortality of children, particularly at a young age. The members of these societies had to work hard to overcome the imperfections of the system. Nadežda Adžić’s charitable work is unique in many ways. Strict and demanding to herself, she rejected all her material possessions, which she considered to be a burden. Driven by love for all human beings, she found the meaning of her existence in helping others, particularly children, and devoted herself fully to it.

Keywords: charitable work, child protective services, kindergartens, children’s shelters, children’s food providing centers.